

Wat betekent het invoeren van een basisinkomen voor het gedrag van burgers?

Een van de belangrijkste vragen die beantwoord dienen te worden bij de discussie en besluitvorming over het invoeren van een basisinkomen is niet zozeer wat het financieel allemaal kost en wat het opbrengt. Maar veel meer wat het gedrag van burgers zal zijn indien er een basisinkomen wordt ingevoerd.

- Stopt men als men nu betaald werk heeft (gedeeltelijk) met dat werk en gaat men lekker luieren?
- Wordt men juist actiever en gaat men bijvoorbeeld meer tijd besteden aan scholing en opleiding?
- Zal een deel van de beschikbare tijd gebruikt worden voor (meer) mantelzorg en vrijwilligerswerk?

Zo maar een aantal vragen, maar wel vragen die er toe doen!

Door ons (FNV Uitkeringsgerechtigden) is aan Michiel van Hasselt (socioloog en voorstander van het invoeren van een basisinkomen) gevraagd hier een eerste beschrijving te geven. De vragen te duiden en op basis van beschikbare informatie een eerste aanzet te geven voor de discussie over de gedragseffecten die het invoeren van een basisinkomen met zich mee kan brengen.

Michiel van Hasselt heeft positief gereageerd op ons verzoek en heeft de navolgende notitie opgesteld. Waarvoor dank.

Gedragseffecten onvoorwaardelijk basisinkomen (obi)

1. Inleiding. Onzekere gedragseffecten van de bestaanszekerheid die obi aan iedereen biedt

Als een politieke gemeenschap, zoals Nederland, een onvoorwaardelijk basisinkomen invoert – een maandelijks bedrag waarop alle volwassen leden van die gemeenschap levenslang mogen rekenen – zullen veel mensen in die gemeenschap zich anders gaan gedragen – anders dan zij jarenlang gewend waren. Invoering basisinkomen kan gedragseffecten hebben doordat mensen andere overtuigingen gaan krijgen.

Je kunt bij voorbeeld ervan overtuigd raken dat met de zekerheid van je basisinkomen het risico van iets langer werkloos zijn voor jou aanvaardbaar is en dat je een aangeboden baan dus niet zonder meer hoeft te accepteren. Je kunt die baan nu ook weigeren. Dit is een te verwachten gedragsverandering bij mensen die passende arbeid zoeken: ze wijzen werk dat hen niet past af. Dit kan een onderhandelingsstrategie zijn om een betere baan te bemachtigen, een betere match, die de kans vergroot dat de baan duurzaam door jou vervuld zal worden. Bij je nieuwe overtuiging, empowerment dankzij basisinkomen, past ook een nieuw besef hoe belangrijk de hulp van je vakbond kan zijn in het uitonderhandelen van die betere baan.

Het gaat te ver om nu meteen een hogere organisatiegraad als gedragseffect van basisinkomen te verwachten, maar dat hier een kans ligt voor (het gedrag van) de vakbeweging lijkt geen twijfel.

Andere overtuigingen ontwikkelen is nodig om gedragseffecten te kunnen bewerkstelligen, zoveel mag duidelijk zijn uit genoemd voorbeeld. Welke effecten (invoering) basisinkomen kan hebben op gedragingen en overtuigingen van werknemers en werkgevers komt nader aan de orde in par 3.

Dat invoering van onvoorwaardelijk basisinkomen - afgekort: obi - min of meer ingrijpende gedragseffecten heeft weten we, maar wat die gedragseffecten zullen zijn weten we niet. Nog niet. We willen graag weten wat die effecten zijn, wanneer en in welke mate ze zich zullen voordoen, met name ook de financiële implicaties voor overheid, werkgevers, werknemers en baanloze burgers. Deze kennis van gedragseffecten is dringend gewenst al was het maar om de financiële gevolgen van obi goed in kaart te kunnen brengen, een kostentaxatie die de politieke gemeenschap nodig heeft om verantwoord te kunnen beslissen dat het obi met een bepaalde inhoud er komt en levenslang blijft komen.

Dat we de gedragseffecten nu nog niet kennen komt ten eerste doordat obi aan mensen meer vrijheid geeft en we niet bij voorbaat weten wat mensen met die vrijheid gaan doen en ten tweede doordat we nog nergens ter wereld een compleet obi ingevoerd hebben waarvan we de

gedragseffecten empirisch zouden kunnen onderzoeken. Om erachter te komen wat de gedragseffecten zullen zijn moeten we ons vooralsnog behelpen met enerzijds het bedenken van theorieën, aannames die (nog) niet door empirisch onderzoek getoetst zijn, en anderzijds het evalueren van situaties waarin met obi deel aspecten of deel experimenten ervaring is opgedaan. Zowel theoretische aannames over obi gedragseffecten alsook empirische deelervaringen met obi gedragseffecten zijn anno 2016 wel aanwezig, maar wijzen niet altijd in dezelfde richting, zodat bestudering van deze theorieën en deelervaringen nog steeds geen zekerheid geeft over welke gedragseffecten zich wanneer in welke mate zullen voordoen. De nu volgende inschatting van gedragseffecten van invoering obi kan dus niet met zekerheid zeggen op welke gedragseffecten van obi we mogen rekenen, maar pretendeert ter zake wel meer inzicht te geven dan gerenommeerde rekenmeesters zoals het CPB plegen te doen.

2. Inschatting gedragseffecten betreft tal van terreinen

Positieve gevolgen van invoering obi worden uiteraard vooral door voorstanders van obi verwacht:

- meer vrijheid en minder bureaucratisch gedoe,
- arbeidsvoldoening door (o.a. deelnemen aan - en meer kwaliteit van - beter) betaalde arbeid,
- persoonlijke ontwikkeling door (o.a. deelnemen aan en meer kwaliteit van) onderwijs en educatie,
- gezond leven (o.a. dankzij minder stress)
- fatsoenlijk leven (o.a. dankzij minder armoede en minder criminaliteit)

De prestatie van de politieke gemeenschap om een obi in te voeren, een ongekend grote verandering, kan zelfs tot gevolg hebben dat de democratie in deze gemeenschap meer zelfvertrouwen krijgt zodat zij niet alleen in staat is om bepaalde veranderingen tegen te houden maar ook vertrouwen krijgt dat zij zulke grote veranderingen in de samenleving zelf kan bewerkstelligen. Invoering obi kan een succes van democratie zijn "yes we can" dat naar meer smaakt - meer democratie.

De inschatting van bovengenoemde positieve gevolgen is niet (alleen) toe te schrijven aan wensdenken, maar (vooral) aan beredeneerd logisch denken hoe het obi de hiccups van de huidige situatie wegneemt. Om hiervan een klein voorbeeld te geven: in de huidige situatie is de partnertoets een hiccup die "woonfraude" ophoest, bureaucratische onzin die dankzij obi als sneeuw voor de zon kan verdwijnen.

De theorie dat obi positieve gedragseffecten heeft vindt ook steun in empirische bevindingen. Nederlanders die eerst een Bijstands- of WW uitkering hadden, met alle verplichtingen van dien, en die daarna een even hoge AOW uitkering kregen, geven aan zich veel beter te voelen bij de bijna onvoorwaardelijke AOW dan bij de zeer voorwaardelijke uitkering die eraan vooraf ging. Mensen in de VUT – ook een bijna onvoorwaardelijke uitkering – geven aan dat ze zich beter voelen dan toen ze nog een betaalde baan hadden; ze zeggen dat ze nog nooit zo prettig druk waren als nu (met onbetaalde bezigheden). Wat obi voor betaald werken kan betekenen komt in 3. aan de orde – zowel positieve als negatieve gedragseffecten, gezien vanuit wat obi betekent voor de Nederlandse

economie in zijn geheel. Positieve gedragseffecten van obi buiten Nederland zijn te vinden in Bregman's boek 'Gratis geld' 2014: "Studies over de hele wereld wijzen het inmiddels uit: gratis geld helpt. Er is al een verband aangetoond met minder criminaliteit, minder kindersterfte, minder ondervoeding, minder tienerzwangerschappen, minder spijbelen, betere schoolprestaties, hogere economische groei en meer emancipatie" (een bewering onderbouwd met de nodige bronvermeldingen). Het vermelde onderzoek betreft vooral gratis geld in landen zoals Brazilië, India, Malawi, Oeganda en Namibië, maar ook gratis-geld experimenten uit de vorige eeuw in de VS (the mothers pension), Engeland (daklozenproject) en Canada (Mincome).

Negatieve gevolgen van obi invoering worden uiteraard vooral door tegenstanders van obi verwacht, maar toch zijn degenen die negatieve gevolgen voorspellen vaak geen uitgesproken tegenstanders; ze zeggen meestal dat obi een sympathiek maar onrealistisch idee is, onbetaalbaar en onhaalbaar. Sommigen vinden het wel een onsympathiek idee – gratis geld zonder dat je er iets voor hoeft te doen, vinden ze verwerpelijk – maar in hun verzet tegen obi beperken ze zich meestal tot hameren op de onhaalbaarheid en onbetaalbaarheid van obi; ze gaan voorbij aan het denkbare negatieve gedragseffect dat obi mensen lui zou maken en het arbeidsethos zou uithollen – een effect waarvan vele tegenstanders denken dat het echt bestaat, maar waarvan Bregman aantoont dat het onzin is (weer onderbouwd met vele bronvermeldingen, waaraan nog toegevoegd kan worden Nederlands onderzoek van o.a. de sociologen Wielers en Raven, waaruit blijkt dat het arbeidsethos van baanloze burgers niet onderdoet voor het arbeidsethos van werkenden).

Tegenstanders geloven en beweren dat obi onbetaalbaar is nog voordat ze goed bekeken en berekend hebben om welk obi het gaat: hoe hoog is het? wanneer wordt iemand gerekend tot de gemeenschap die obi invoert? hoeveel personen krijgen het? Om de vermeende onbetaalbaarheid van obi goed te kunnen bediscussiëren moeten we allereerst concreet aangeven welk obi we hier voor ogen hebben.

FNV UG heeft dit gedaan (in een landelijk discussieproject dat in 2015 startte en dat in 2017 FNV breed voortgezet wordt). FNV UG koos concreet voor een obi dat lijkt op de AOW maar dan met de ingangleeftijd 18 jaar, voor Nederlanders (ook immigranten na 18 jaar legaal verblijf in Nederland). Deze uitwerking betekent dat het obi zich beperkt tot het AOW bedrag voor samenwonenden en er daarbovenop nog voorwaardelijke toeslagen in stand kunnen blijven, met name voor de alleenstaanden (hoe jammer, de hiccup 'partnertoets/woonfraude' verdwijnt hier dus niet). Hoe dan ook, het UG obi voorstel is concreet genoeg om het door te rekenen op (on)betaalbaarheid en het is meteen, met het oog op betere betaalbaarheid, uitgebreid met een voorstel voor belastingherziening (hogere schijven IB). Hiermee kan de overheid meer belastinggeld ophalen, misschien net genoeg om aan alle rechthebbenden het basisinkomen op AOW niveau te kunnen uitbetalen. Dit onzekere "misschien" verwijst vooral naar de gedragseffecten op de arbeidsmarkt en in de hele economie. De financiële implicaties van deze gedragseffecten kunnen zowel positief als negatief zijn. Hoe deze implicaties per saldo uitpakken, dus hoe (on)betaalbaar het UG obi zal zijn, valt op voorhand moeilijk te zeggen. We doen niettemin een poging in de nu volgende par 3.

3. Is obi goed of slecht voor de economie?

In de vorige eeuw heerste de mening dat het obi voor de overheid onbetaalbaar zou zijn als alle volwassenen het zouden krijgen. Dit bezwaar kan ook in deze eeuw nog hout snijden wanneer het obi bedrag *te hoog* wordt gesteld. Zie het Zwitserse referendum juni 2016, waarbij een zeer grote meerderheid een zeer hoog obi (omgerekend € 2250 per maand) voor alle volwassen Zwitsers afwees. Het zou de Zwitserse schatkist jaarlijks € 180 miljard extra gekost hebben.

Het UG obi echter gaat om zo'n € 750 netto per maand, een bedrag dat bij alleenstaanden opgehoogd kan worden met € 350 tot zo'n € 1100 per maand. Het vergt volgens een eerste UG berekening jaarlijks zo'n € 100 miljard extra overheidsuitgaven. Dit kan fiscaal gefinancierd worden via een belastingherziening waarbij de toenemende belastingdruk toch nog onder 50% bbp blijft (en het zou trouwens ook zonder die toenemende belastingdruk gefinancierd kunnen worden: door miljarden te bezuinigen op allerlei andere overheidsuitgaven die nu jaar in jaar uit niet het gewenste effect sorteren). De prijs van basisinkomen.nl die de overheid moet betalen kan veel lager liggen dan economen en politici geneigd zijn te denken, want dit basisinkomen.nl doet waarschijnlijk het arbeidsaanbod, het arbeidsvolume en de daaraan gerelateerde belastingopbrengst niet afnemen en kent bovendien een uitgekende financiering waarbij, dankzij het vervallen van bestaande voorwaardelijke sociale zekerheid, aanzienlijke inverdieneffecten (besparingen) verdisconteerd worden.

Deze financiering ontkracht de "onmogelijkheidsthese" die tegenstanders in de vorige eeuw hanteerden en die ook nu weer opduikt. Volgens deze these is een basisinkomen ofwel te laag om sociaal aanvaardbaar te zijn ofwel te hoog om betaalbaar te zijn. Er is geen niveau van basisinkomen te vinden dat tegelijkertijd voldoet aan de criteria van betaalbaarheid en sociale aanvaardbaarheid. (zie Robert J. van der Veen en Dick Pels in 'Het Basisinkomen, sluitstuk van de verzorgingsstaat' 1995)

Volgens UG is dit niveau nu dus toch gevonden.

CPB volgzaam politici blijven echter vooralsnog van mening dat het obi voor de overheid zeer duur is, zeg maar 'onbetaalbaar'. Ze hebben geen oog voor de uitgekende financieringsmogelijkheden. En – erger nog – ze hebben ook geen oog voor de feitelijke werking van de arbeidsmarkt die bijna geheel bepaald wordt door de vraagkant van de arbeidsmarkt, de werkgevers, en niet of nauwelijks door de aanbodkant, de werkzoekenden. De aanbodkant van de Nederlandse arbeidsmarkt omvat niet alleen geregistreerde werkzoekenden maar ook verborgen werkloosheid – niet beroepsbevolking - en overtreft in omvang altijd de vraagkant: de Nederlandse arbeidsmarkt is per saldo altijd ruim. (Krapte is er alleen in bepaalde sectoren of niches, tijdelijk, en weegt niet op tegen de ruimte die er in andere sectoren en niches is.) Des te ruimer het aanbod, des te meer de markt vraaggedreven is en des te minder aanbod-incentives de markt (het arbeidsvolume) kunnen vergroten.

Dit elementaire economisch inzicht missen wij bij CPB en politici die menen dat de werking van de arbeidsmarkt bepaald wordt door de aanbodkant. De mensen zouden door hun obi maar lui worden en hun leven in ledigheid verdoen. Het arbeidsaanbod zou afnemen en de economie zou daar nadeel van ondervinden. Het CPB veronderstelt bij het doorrekenen van de gevolgen van obi voor de economie dat het arbeidsaanbod met 5% daalt. Dit gedragseffect zou waar kunnen zijn als

het recht op basisinkomen alleen gegeven zou worden aan mensen zonder inkomen en aan mensen met zeer lage inkomens (onder basisniveau) waarbij het basisinkomen voor die zeer lage inkomens beperkt blijft tot een suppletie waarmee het basisniveau net gehaald wordt.

Maar dan zou er weer een armoedeval ontstaan. Dit is niet de bedoeling, het UG obi is doelbewust anders opgezet: werken loont, het totale inkomen van de werkende (loon + obi) is altijd hoger dan het inkomen van de baanloze burger die alleen obi krijgt.

De aanname dat het arbeidsaanbod met 5 % daalt waardoor de obi-kosten voor de overheid navenant stijgen, werd gemaakt in de CPB studie 'Re-inventing the Welfare State' 2006 en wordt ook in recente CPB studies nog gehanteerd. Het CPB ziet niet dat de werkgevers op de immer ruime arbeidsmarkt kunnen putten uit een grote arbeidsreserve om hun vacatures toch in te vullen – het door hen gewenste arbeidsvolume toch te handhaven - ook indien sommige obi ontvangers zich (tijdelijk) van de arbeidsmarkt zouden terugtrekken. De onaannemelijke aanname dat obi het arbeidsvolume doet dalen leidt tot stelselmatige overschatting van de hoeveelheid belasting)geld die de overheid nodig heeft om obi te kunnen invoeren en volhouden.

De aanname dat invoering obi het arbeidsaanbod substantieel doet dalen is dus vermoedelijk onjuist en in elk geval voorbarig¹. De aanname kan hoogstens in een experimentele fase als hypothese gehanteerd worden; dan kan onderzoek feitelijk uitwijzen of er al dan niet substantiële vermindering van het arbeidsaanbod plaats vindt. En als onverhoopt zo'n vermindering van arbeidsaanbod toch zou blijken plaats te vinden en stand te houden, valt eerst nog te bezien of dit niet alleen maar positief uitwerkt – de overmaat aan werkzoekenden neemt af – of dat er ook een negatief effect is: per saldo minder arbeidsaanstellingen, minder arbeidsvolume, minder impuls voor de (groei van de) economie? Hierbij is te letten op - moeilijk onderzoekbare - verdringingsprocessen die eigen zijn aan elke markt, ook aan de arbeidsmarkt, te meer naarmate die minder elastisch is. Op de ruime (en dus vraaggedreven) arbeidsmarkt is de aanbodkant weinig elastisch, zeg maar rigide. Anders gezegd: het maakt voor het aantal werkzoekenden niet uit of de vraagkant (de werkgever) meer of minder personeel zoekt, de arbeidsvraag is hoegenaamd niet van invloed op de hoeveelheid arbeidsaanbod (sollicitanten, schoolverlaters en migranten).

De CPB aanname dat obi het arbeidsaanbod aanzienlijk doet dalen is dus onaannemelijk. Maar de tegenovergestelde aanname - obi doet het arbeidsaanbod substantieel stijgen – zou vermoedelijk evenzeer onjuist zijn. Veel voorstanders van obi verwachten dit, werkgelegenheidsgroei vanwege de koopkracht die basinkomen-ontvangers erbij krijgen. Maar ze vergeten dan dat tegelijkertijd de belastingbetalers waarschijnlijk ongeveer evenveel koopkracht zullen moeten inleveren om de overheid in staat te stellen de basisinkomens uit te betalen. Invoering basisinkomen veroorzaakt per saldo dan geen groei in het arbeidsvolume. Asscher zegt terecht dat er weinig empirische basis lijkt te zijn voor de stelling dat een basisinkomen leidt tot meer arbeidsdeelname.² Maar hij verzwijgt dat er ook weinig empirisch bewijs is voor zijn stelling dat geldende verplichtingen voor de huidige

¹ Als het arbeidsaanbod toch zou afnemen kan dit tijdelijk zijn doordat obi ontvangers meer tijd nemen alvorens betaald werk te aanvaarden, waardoor zij een betere baankeuze kunnen doen, beter gemotiveerd aan het werk kunnen gaan en blijven, zodat hun arbeid in feite duurzamer is dan wanneer ze te snel een niet goed passende baan zouden (moeten) accepteren. Passende arbeid is goed voor de economie.

² Brief 31/5/2016 minister Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer (in reactie op de initiatiefnota van kamerlid Norbert Klein "Zeker Flexibel: anders denken over werk en sociale zekerheid met een onvoorwaardelijk basisinkomen")

uitkeringsgerechtigden, zoals de sollicitatieplicht, de uitstroom naar werk bevorderen. In tegendeel, in het empirisch onderzoek ‘Het hervormingsmoeras van de verzorgingsstaat’ (Van Gestel, De Beer en Vander Meer 2009) over o.a. de uitstroom bevorderende effectiviteit van de Nederlandse sociale zekerheid bleek dat sinds de tweede helft van de jaren '80 het percentage werklozen dat aan het werk gaat een dalende trend vertoont: in 1988 stroomde 42 % van de ww'ers uit naar een baan, in 2007 was dit nog slechts 32%.

Ook over de verwachting dat invoering obi per saldo niet tot meer arbeidsvolume leidt bestaat geen zekerheid. En ook hier is meer zekerheid te verkrijgen door in een experimentele fase de aanname - obi leidt per saldo tot meer arbeidsvolume - als een hypothese feitelijk te onderzoeken.

In afwachting van empirische bevindingen in een experimentele fase gaan we er voorlopig vanuit dat invoering van obi per saldo het arbeidsvolume niet doet dalen en nauwelijks doet stijgen. Dit spoort met de empirische bevindingen van een groots en degelijk economisch-historisch onderzoek in 15 ontwikkelde landen naar de vraag of meer social expenditure (overheidsuitgaven zoals voor obi) de economische groei in een land doet dalen dan wel doet stijgen. Geen van beide bleek het geval, de conclusie van de het onderzoek is befaamd: “the welfare state is a free lunch” (Peter Lindert ‘Growing Public’ 2004).

Als het arbeidsvolume na de invoering van obi toch nog iets zal dalen, wat wel te verwachten is, wordt dit niet veroorzaakt door de invoering van obi maar door heel andere oorzaken die niet gelegen zijn aan de aanbodkant van de arbeidsmarkt maar aan de vraagkant. Met name de ontwikkeling van arbeidsbesparende technologie veroorzaakt wat Keynes al in de jaren '30 voorspelde: toenemende technologische werkeloosheid. En al is het niet zo snel gegaan als Keynes destijds dacht, de toepassing van steeds meer arbeidsbesparende technologie zet zich almaar door en is zeer bepalend voor de arbeidsmarkt ook in de komende decennia.

Vooralsnog denken we dat invoering obi voor verhoopte banengroei in Nederland net zo weinig zoden aan de dijk zet als de vermeende activering in de huidige arbeidsmarktpolitiek (wwz, participatiewet, modelcontracten zzp, banenplannen, enz). Het belang van invoering obi voor de arbeidsmarktpolitiek is niet zozeer dat er dan meer banen ontstaan, maar veeleer dat er dan meer realisme kan ontstaan: de erkenning dat de politiek nooit volledige werkgelegenheid kan maken, zelfs niet bij benadering. Dan verdwijnt de kramp uit de bestaande arbeidsmarktpolitiek: het onmogelijke vergroten van het arbeidsvolume.nl hoeft dan niet meer, maar in plaats daarvan kan de arbeidsmarktpolitiek.nl wel een betere verdeling van het bestaande arbeidsvolume over meer personen – meer arbeidsparticipatie - bewerkstelligen³. Werknemers die liever in deeltijd dan in veeltijd willen werken zullen dankzij obi wellicht werktijdverkorting aanvragen. Werkgevers die dit honoreren kunnen dan wegvallende arbeidsuren compenseren door meer deeltijd banen te creëren.

Hier rijst de vraag welke effect obi heeft op het gedrag van werkgevers.

Aan de bovenkant van de arbeidsmarkt is weinig gedragseffect te verwachten. Hoog betaalde werknemers gaan misschien een nog hoger loon eisen ter compensatie van hun aanslag

³ Zie ook hoe ‘democratie doe wel BASISINKOMEN.NL’ financiële prikkels inbouwt – gericht zowel op werkgevers alsook werknemers - om aan de onderkant van de arbeidsmarkt veel meer minijobs te creëren. (boek is verkrijgbaar bij de auteur Michiel van Hasselt – cives@ziggo.nl)

inkomensbelasting die omhoog gaat – iets meer omhoog dan het obi bedrag dat ook zij ontvangen. Dan zullen de werkgevers die eis meestal niet (kunnen) inwilligen, wat frustratie veroorzaakt bij de betreffende werknemers. Dit kan bijdragen aan een negatief gedragseffect bij werknemers, namelijk de nijd dat sommige mensen zomaar gratis geld krijgen terwijl zij zelf in hun beleving er hard voor moeten werken. Dit gedragseffect - beter gezegd: bewustzijnseffect - werd al onderkend in het bijbelverhaal van de werknemers in de wijngaard die allemaal hetzelfde loon kregen terwijl de werkers van het eerste uur de hele dag hadden gewerkt en de werkers van het laatste uur alleen het laatste. Mattheus 20 spreekt van 'het boze oog' waarmee de werkers van het eerste uur, kijkend naar hun collega's van het laatste uur, de goedheid van hun werkgever miskenden.

Dit negatieve gedragseffect is bij UG obi nauwelijks te verwachten, want 'werken moet lonen' is ingebouwd in dit obi. Wel zou bij de invoering van obi er een 'boze-oog-effect' kunnen zijn, bij voorbeeld in experimenten regelluwe bijstand, waar alleen de experimentele groep mag bijverdienen en ontlast wordt van regels, terwijl de controle groep last van beperkende regels houdt en bovendien afgunstig boos zou kunnen worden.

Aan de onderkant van de arbeidsmarkt heeft het obi waarschijnlijk veel meer effect op het gedrag van werkgevers. Ze gaan ontdekken dat het geen zin heeft om mensen te zoeken voor laagbetaald werk dat weinig voldoening geeft. Dan blijven de mensen liever nog een tijd baanloos van hun obi leven. Werkgevers gaan zulke nare banen dus ofwel a. weg automatiseren / weg organiseren, ofwel b. beter betalen. Zodoende zullen ze zorgen voor betere kwaliteit van de arbeid maar ook voor minder kwantiteit aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In hoeverre deze effecten zich zullen voordoen is uiteraard zeer afhankelijk van hoe werkgevers en werknemers elkaar kunnen overtuigen van wat in de obi situatie voor het bedrijf het beste is. Werknemers hebben nu al het recht om minder arbeidsuren te vragen en zullen in de obi situatie waarschijnlijk vaker van dit recht gebruik maken. Werkgevers zullen met deze vraag vaker moeten dealen, een positief te waarderen gedragseffect van obi.

Het arbeidsmarkt-motief voor invoering obi wordt sterker naarmate blijkt dat recente arbeidsmarkt-wetgeving en banenplannen weinig of niets bijdragen aan beoogde banengroei en re-integratie van werkzoekenden. Het arbeidsvolume wil niet groeien of groeit minder dan de potentiële beroepsbevolking groeit. De gevestigde politiek staat hiertegenover machteloos, maar meent toch - of veinst toch – ons land te kunnen helpen op weg naar volledige werkgelegenheid: zo blijven we Nederland verkrampd op weg naar een fata morgana.

Waarom niet ontspannen de andere kant op gegaan, op weg naar obi ? De economie zal er wel bij varen.